

جزوه آموزشی طرح پیشنهادی (پروپوزال نویسی)

طرح تحقیق یا طرح پیشنهادی را معادل فارسی پروپوزال (Proposal) ترجمه کرده‌اند به این علت که معمولاً توسط فرد محقق یا از طرف سازمانی پیشنهاد می‌شود. در واقع پروپوزال یک پیش‌نویس پژوهشی است که در آن پژوهشگر به معرفی اجمالی موضوع تحقیق، اهداف تحقیق و سوالات آن، توضیح اهمیت موضوع انتخابی، ذکر تحقیقاتی که در گذشته پیرامون آن صورت گرفته، تعیین متغیرهای تحقیق، روش تحقیق، نتایج محتمل تحقیق، زمان و هزینه مورد نیاز و ... می‌پردازد. ساختار پروپوزال بر حسب موضوع و نیاز سازمانها متفاوت است؛ اما آنچه در اغلب تحقیقات اجتماعی بویژه در روش پیمایشی مرسوم است دارای مراحل مختلفی است که به شرح ذیل می‌باشد:

۱- موضوع تحقیق:

قبل از اجرا و آغاز به کار هر طرح پژوهشی ابتدا باید عنوان طرحی که برای پژوهش و تحقیق انتخاب می‌شود قابل اجرا و عملی کردن باشد به طوری که ویژگی‌های روش علمی را داشته باشد. منظور از روش علمی، روش منظم شناخت و کسب اطلاعات است. بر همین اساس، پژوهش نیز فرایندی منطقی و معقول است که هدف آن شناخت روابط بین پدیده‌هاست. بنابراین قبل از اجرای هر طرحی باید برخی معیارها را لحاظ کرد:

۱- عملی بودن موضوع (امکانات زمانی و مالی محقق، لحاظ کردن شرایط جامعه مورد مطالعه)

۲- اهمیت و ضرورت طرح (کاربست طرح)

۳- توانایی علمی تیم پژوهشی و اجرایی و داشتن منابع علمی لازم

۴- داشتن چارچوب مشخص

۵- امکان استفاده از نیروهای تیمی و گروهی بر حسب نیاز

۲- مقدمه

در هر طرح پژوهشی، قبل از مباحث اصلی ابتدا باید برای ورود به بحث و موضوع اصلی تحقیق، می‌بایست مقدمه‌ای به عنوان باب گفتگو آورده شود. البته مقدمه نباید بیش از حد طولانی و دربرگیرنده مطالب حاشیه‌ای و غیرمرتبط باشد. در واقع مقدمه به تاریخچه کلی تحقیق اشاره می‌کند؛ به طوری که هر کس با خواندن مقدمه بتواند درک کند که پژوهشگر قصد انجام چه تحقیقی را دارد.

۳- بیان مسأله

در بیان مسأله باید به موارد زیر توجه شود:

۳-۱- تعریف مسأله

مسأله مورد بررسی ابتدا باید به طور واضح و دقیق تعریف شود (برای مثال رضایت شغلی). مسأله یا موضوع پژوهش باید شامل توضیح روشن، صریح و مختصری از آنچه پژوهشگر واقعاً قصد انجام آن را دارد و شناختی دقیق و واضح از زمینه پژوهش ارائه کند. محقق می‌تواند مسأله تحقیق را به صورت اخباری بیان کند به عنوان مثال: «رضایت شغلی در بین کارمندان شرکت ایران خودرو پایین آمده است».

۳-۲- بررسی وضعیت موجود و اثبات مسأله

محقق باید با بررسی وضعیت موجود و ارائه شواهدی نشان دهد که در جامعه مورد نظر او مسأله وجود دارد و لازم است در زمینه مسأله مورد نظر تحقیق شود. در ارائه شواهد می‌توان به تحقیقات پیشین، نظرات کارشناسان و ... استناد کرد.

۳-۳- دور نمای آینده

در بیان مسأله علاوه بر نکات فوق الذکر، می‌بایست به پیامدهای مثبت و منفی موضوع و مسأله مورد نظر در آینده و جامعه مورد مطالعه اشاره کرد.

۳-۴- سؤالات تحقیق

پس از رعایت نکات فوق، محقق باید سؤالات تحقیق را با توجه به مسأله تحقیق مطرح کند.

سؤال یا سؤالات تحقیق می‌تواند در دو نوع بیان گردد:

- میزان رضایت شغلی در بین کارمندان شرکت ایران خودرو چقدر است؟ (توصیفی)
- عوامل مؤثر بر رضایت شغلی در بین کارمندان شرکت ایران خودرو کدامند یا رضایت شغلی تابع چه عوامل یا متغیرهایی می‌باشد؟ (تبیینی)

۴- اهمیت و ضرورت تحقیق

در این قسمت محقق باید تعیین کند مطالعه طرح مورد بررسی از حیث تئوریک و کاربردی چه اهمیتی دارد، یعنی انجام تحقیق مورد نظر چه مشکلی را حل خواهد کرد و اگر این طرح انجام نگیرد چه آسیبی متوجه جامعه یا بخشی

از آن می‌شود و چه کسانی از نتایج پژوهش استفاده خواهند کرد و چه استفاده‌ای خواهد شد و اگر این پژوهش به انجام نرسد، چه کسانی زیان خواهند دید. با وجود این، دلایل پرداختن به طرح پژوهشی باید با توجه به معیارهایی نظیر توسعه کشور، صرفه‌جویی در هزینه‌ها، گسترش دانش، بهبود روشها، حل مشکلات و ... ذکر گردد. با توجه به اهمیت طرح است که انجام آن نیز ضرورت پیدا می‌کند و ضرورت اجرایی هر پژوهش معطوف به اهمیت آن می‌باشد.

۵- اهداف یا محورهای تحقیق (کلی و جزئی)

در این قسمت هدف اصلی یا کلی تحقیق باید ذکر گردد. هدف کلی، منظور و مقصود نهایی پژوهش است که مستقیماً از مسأله پژوهش مشتق می‌شود. بدین ترتیب هدف کلی یا اصلی معلوم می‌کند که پژوهش چه چیزی را دنبال می‌کند و یا قصد تعیین آن را دارد. سپس اهداف جزئی طرح در راستای هدف اصلی یا کلی پژوهش مطرح می‌گردد. محقق با بیان این اهداف دقیقاً تصریح می‌کند که در تحقیق چه انجام می‌شود و چه متغیرهایی مورد آزمون قرار می‌گیرد.

۶- مروری بر پیشینه تحقیق (تحقیقات خارجی و داخلی)

تحقیقاتی که پیرامون موضوع تحقیق چه در داخل کشور و چه در خارج کشور انجام شده است مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند.

۷- مروری بر ادبیات نظری

نظریه‌هایی که پیرامون موضوع مورد بررسی مطرح شده است به طور خلاصه ذکر شوند.

۷-۱- انتخاب چارچوب نظری تحقیق

پس از مطالعه تحقیقات پیشین و نظریه‌های مطرح شده، یک یا چند نظریه به صورت تلفیقی برای تبیین مسأله مورد بررسی با استدلال انتخاب می‌شوند و متغیرهای مورد بررسی تحقیق استخراج می‌شوند.

۷-۲- تعاریف نظری متغیرهای تحقیق

تمام متغیرهای تحقیق می‌بایست به طور دقیق و مشخص تعریف مفهومی گردد. علاوه بر این، نوع متغیرها بر حسب وابسته بودن، مستقل بودن، کنترل بودن و ... و نیز سطح سنجش آنها باید مشخص شود.

۷-۳- مدل تحلیلی تحقیق

در این قسمت با توجه به چارچوب نظری تحقیق، رابطه متغیرهای تحقیق با متغیر وابسته تحقیق در یک مکانیسم علی به صورت دیاگرام ترسیم می‌شود.

۷-۴- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه عبارت است از گزاره‌ای که محقق به دنبال آزمون آن است. معمولاً فرضیه بیان حدسی و فرضی در خصوص یک متغیر و غالباً در بیان روابط بین دو متغیر است. در تحقیقات امروزی بویژه تحقیقات اجتماعی، فرضیه‌های تحقیق با توجه به مدل تحقیق بر حسب نوع رابطه به طور واضح بیان می‌شوند.

البته این نکته را باید متذکر شد که فرضیه‌های پژوهش ممکن است علاوه بر نظریه‌های علمی و تحقیقات پیشین، ناشی از تجربه شخصی باشد، یا بر اساس حدس و گمان نیز باشد.

۸- روش و نوع تحقیق

با توجه به موضوع و اقتضات تحقیق، دو روش رایج در تحقیقات اجتماعی یعنی کمی و کیفی وجود دارد که بر حسب نیاز در هر یک از این روشها، تکنیک‌های موجود در آنها انتخاب می‌گردد. برخی مواقع نیز می‌توان به صورت تلفیقی از دو روش بهره برد.

۹- تکنیک و ابزار جمع آوری داده‌ها

تکنیک‌های جمع‌آوری اطلاعات بر حسب روش تحقیق متفاوت است.

اگر تحقیق مبتنی بر روش اسنادی باشد، اطلاعات ممکن است از کتاب‌ها، مقالات، آمارنامه‌ها، سخنرانی‌ها، اخبار و تصاویر گردآوری شود.

اما اگر تحقیق مبتنی بر روش میدانی باشد از تکنیک‌های زیر استفاده می‌کنند:

- ۱- پرسشنامه
- ۲- مصاحبه
- ۳- مشاهده
- ۴- آزمایشگاه

۱۰- تحقیقات بر حسب هدف به سه دسته تقسیم می‌شوند:

تحقیق بنیادی:

پژوهشی محض است که عمدتاً فاقد نتیجه عملی فوری است. هدف اصلی این تحقیقات پروراندن یا تدوین نظریه‌ها از طریق کشف اصول و تعمیم‌های وسیع است و با کاربرد یافته‌ها در مسائل واقعی ارتباط چندانی ندارد.

تحقیق کاربردی:

پژوهشی است که نتایج حاصل از آن در رفع نیازها و حل مشکلات بکار آید. هدف این نوع تحقیقات کاربردی نتایج در حل مسائل و مشکلات خاص در جامعه می‌باشد.

تحقیق توسعه‌ای:

این نوع تحقیق، عمدتاً متوجه نوآوری در فرآیندها، ابزارها و محصولات است. این نوع پژوهش‌ها با ایجاد نظریه سر و کاری ندارند. بلکه روش علمی را برای حل مسائل در یک موقعیت مکانی و زمانی خاص بکار می‌گیرند. بنابراین راه‌حل‌های ارائه شده نیز صرفاً کاربرد محلی دارد و برای مورد خاص پژوهش است.

۱۱- جمعیت آماری

گروهی از افراد یا اشیاء (آزمودنی‌ها) که در خاصیت‌ها یا ویژگی‌های مورد تحقیق مشترک می‌باشند و با هدف و موضوع تحقیق ارتباط دارند.

۱۲- نمونه آماری

آن دسته از افرادی که از طریق روشهای نمونه‌گیری از جمعیت آماری انتخاب می‌شوند. افراد انتخاب شده ویژگی‌های غالب اعضای جمعیت آماری را دارند و به همین جهت نتایج حاصله از مطالعه‌ی آن، قابل تعمیم به کل جامعه است.

۱۳- تعیین اندازه‌ی نمونه و شیوه نمونه‌گیری

در انتخاب اندازه‌ی حجم نمونه باید به موارد زیر توجه کرد:

- ۱- باید انتخاب حجم نمونه مستدل باشد
- ۲- حجم نمونه باید با نوع تحقیق باید تناسب داشته باشد. به عنوان مثال حجم نمونه در تحقیقات پیمایشی با حجم نمونه در تحقیقات آزمایشی و کیفی متفاوت است.
- ۳- حجم نمونه با ویژگی جامعه متناسب باشد. در جوامعی که در آن اعضای جامعه طبقات مختلف دارند، حجم نمونه باید طوری تعیین شود که وجود سهم هر گروه در نمونه اثرگذار باشد.
- ۴- محقق باید روش و مراحل نمونه‌گیری را به درستی تشریح نماید. ذکر انتخاب تصادفی کفایت نمی‌کند، همه روشهای علمی در انتخاب نمونه بر تصادف استوار هستند. زیرا که تصادفی بودن نمونه، یک اصل اساسی است. محقق هر روشی را که انتخاب می‌کند باید انتخاب تصادفی را رعایت نماید.
- ۵- محقق باید تواناییها و امکانات مالی را در تعیین حجم نمونه لحاظ کند.

تعیین حجم نمونه غالباً در تحقیقات پیمایشی با استفاده از فرمول کوکران بدست می‌آید:

$$n = \frac{Nt^2 pq}{Nd^2 + t^2 pq}$$

n - حجم نمونه

N- حجم جمعیت آماری

t- مقدار t با در نظر گرفتن سطح معنی داری آزمون (۰/۰۵) و ضریب اطمینان ۰/۹۵، حدود اطمینان آن ۱/۹۶ می‌باشد.

d- دقت احتمالی مطلوب یا احتمال خطا

p- احتمال وجود صفت مورد مطالعه

q- احتمال عدم وجود صفت مورد مطالعه^۱

^۱ این نکته را باید متذکر شد که اگر در تحقیق مورد مطالعه پیشینه‌ای از موضوع برای برآورد واریانس وجود نداشته باشد از pq در فرمول حجم نمونه استفاده می‌شود در غیر اینصورت از واریانس (S²) صفت مورد مطالعه در فرمول کوکران استفاده می‌شود.

شیوه نمونه‌گیری

آنچه در انتخاب نمونه باید به آن توجه داشت این است که نمونه‌ها باید طوری انتخاب شوند که همه خصوصیات جامعه را داشته باشند و به عبارت دیگر مشت باید نمونه خروار باشد. انتخاب هر یک از روشها بویژه در نمونه‌گیری احتمالی، به ماهیت مسأله تحقیق، چارچوب نمونه‌گیری مناسب، هزینه، سطح دقت مطلوب، در نمونه و روش گردآوری داده‌ها بستگی دارد.

۱۴- اعتبار (Validity) و پایایی (Reliability)

اعتبار: منظور از اعتبار یک مقیاس یا ابزار اندازه‌گیری بدین معنی که ابزار اندازه‌گیری چه چیزی را می‌سنجد و تا چه اندازه سؤالات برای سنجش متغیرها مناسب هستند. به عبارتی اعتبار، میزان انطباق بین تعریف مفهومی متغیر با تعریف عملیاتی آن است. در مرحله پروپوزال نویسی بهتر است اشاره شود که اعتبار متغیرهای تحقیق با توجه به انواع اعتبار چگونه بررسی خواهد شد؟

پایایی یا قابلیت اعتماد: به این معنی که اگر سنجش متغیرها چندین بار تکرار شود، هر بار نتیجه یکسانی به دست می‌دهد یا نه؟ یکی از ضرایب محاسبه پایایی، ضریب آلفای کرونباخ است که با محاسبه آن می‌توان به نتایج یکسان و به اعتماد نسبت به پاسخ‌های پاسخگویان دست یافت.

۱۵- فنون تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از هر تکنیک یا آماره‌ای که استفاده می‌شود باید در مرحله پروپوزال نویسی به آن اشاره شود.

۱۶- برآورد زمانی و مالی طرح

زمان اجرای طرح و هزینه آن بستگی به موضوع، روش و ابعاد مورد نظر آن طرح دارد. در مجموع تعداد نیروی انسانی مورد نیاز در هر طرح، زمان و هزینه آن با توجه به موضوع، روش اجرا و همینطور ابعاد طرح می‌تواند متفاوت باشد. به عنوان مثال، برای تحقیقات پیمایشی معمولاً یکسال مهلت تعیین می‌کنند. از آنجا که محقق باید بر اساس زمانبندی گزارش کتبی ارائه نماید. لذا مراحل تحقیق باید منطقی و قابل اجرا باشد و برای هر یک از مراحل پروژه باید زمان مشخصی در نظر گرفته شود.

برآورد هزینه طرح نیز بیشتر به تعداد همکاران طرح و نوع همکاری، اندازه نمونه، حجم پرسشنامه و ... بستگی دارد. بهتر است برآورد هزینه نیز به تفکیک هر یک از مراحل طرح و همکاران هر مرحله، با در نظر گرفتن ساعات کاری محاسبه گردد.

نمونه جداول برآورد زمانی و مالی

برآورد زمانی

ردیف	موضوع	تعداد	زمان (روز)
۱	مطالعات اسناد و کتب مرتبط		
۲	مصاحبه عمیق		
۳	جلسات بحث گروهی		
۴	تدوین پرسشنامه / تدوین مصاحبه		
۵	آزمون پرسشنامه		
۶	نمونه‌گیری		
۷	اجرای پرسشنامه / اجرای مصاحبه		
۸	نظارت		
۹	بازبینی پرسشنامه‌ها		
۱۰	کدگذاری و ورود اطلاعات / مقوله‌بندی مصاحبه‌ها		
۱۱	انجام عملیات آماری		
۱۲	تهیه و تدوین گزارش نهایی		
جمع			

برآورد مالی

ردیف	موضوع	سرانه (ریال)	تعداد	هزینه کل (ریال)
۱	مطالعات اسناد و کتب مرتبط			
۲	مصاحبه عمیق			
۳	جلسات بحث گروهی			
۴	تدوین پرسشنامه / تدوین مصاحبه			
۵	آزمون پرسشنامه			
۶	نمونه‌گیری			
۷	اجرای پرسشنامه / اجرای مصاحبه			
۸	نظارت			
۹	بازبینی پرسشنامه‌ها			
۱۰	کدگذاری و ورود اطلاعات / مقوله‌بندی مصاحبه‌ها			
۱۱	انجام عملیات آماری			
۱۲	تهیه و تدوین گزارش نهایی			
جمع				

منابع

منابعی که در طرح پیشنهادی از آنها استفاده می‌شود باید علاوه بر رفرنس‌دهی در متن، در آخر پروپوزال فهرست آنها ذکر شود.

منابع و مأخذ:

- دواس، دیوید ای (۱۳۸۲)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی، تهران انتشارات نی
- دوی، دیوید ای (۱۳۸۷)، طرح تحقیق در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی، تهران انتشارات آگاه
- صفری شالی، رضا (۱۳۸۶)، راهنمای تدوین طرح تحقیق، تهران، انتشارات جامعه و فرهنگ
- بیبی، ارل، (۱۳۸۱)، روشهای تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه رضا فاضل، جلد اول و دوم، تهران، انتشارات سمت
- بیکر، ترزال (۱۳۸۱)، نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی، تهران انتشارات روش
- ساعی، علی (۱۳۸۱)، تحلیل آماری در علوم اجتماعی، تهران، انتشارات کیان مهر